

Michal Hlavica
**Fragmenty
Velké Moravy**

Hrnčířské značky
jako nástroj výzkumu
společenské a politické
komplexity Moravy
9. století

Fragmenty Velké Moravy

Hrnčířské značky jako nástroj výzkumu společenské
a politické komplexity Moravy 9. století

Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 75
Odpovědný redaktor: Balázs Komoróczy

ISSN 1804-1345

Fragmenty Velké Moravy

Hrnčířské značky jako nástroj výzkumu společenské
a politické complexity Moravy 9. století

Michal Hlavica

Archeologický ústav AV ČR, Brno

Brno 2023

Kniha byla vydána s finanční podporou Akademie věd České republiky.

Kniha vznikla s Institucionální podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68081758 – Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Autor: Michal Hlavica

Recenzenti: Mgr. Ladislav Varadzin, Ph.D., PhDr. Ivo Štefan, Ph.D.

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Brno 2023

© Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., a autor

Na obálce keramická dna s hrnčířskými značkami, foto Martin Fořt

ISBN 978-80-7524-072-9 (print)

ISBN 978-80-7524-073-6 (online ; pdf)

DOI 10.47382/arub2023-05

ISSN 1804-1345

Obsah

Předmluva	6
<u>Kapitola 1</u>	
Úvod – konec velkomoravské státnosti	7
<u>Kapitola 2</u>	
Politické a politicko-geografické modely	11
2.1 Nová perspektiva – administrativně-politická komplexita	12
2.2 Od náčelnictví ke klasickému státu	15
2.3 Od náčelnictví k decentralizované komplexitě	20
2.4 Sumarizace politického modelu	23
<u>Kapitola 3</u>	
Ekonomicko-politické modely	25
3.1 Wealth finance a staple finance	25
3.2 Tržní směna, peníze a dluh v předkapitalistických kontextech	31
3.3 Sumarizace ekonomicko-politického modelu	37
<u>Kapitola 4</u>	
Ekonomicko-geografické modely	39
4.1 Modely Teorie centrálních míst	40
4.2 Regionálně produkčně-distribuční přístup	41
4.3 Modely regionálních tržních systémů	42
4.4 Ekonomicko-geografický model jádra Velké Moravy	44
4.5 Sumarizace ekonomicko-geografického modelu	50
<u>Kapitola 5</u>	
Testování modelu	53
5.1 Keramika s hrnčířskými značkami na dnech	55
5.2 Odvození prognóz z teoretických modelů	56
5.3 Materiál	58
5.4 Metodika dokumentace a porovnání značených den	62
5.5 Výsledky vyhodnocení	66
5.6 Diskuze	71
Závěr	87
Katalog	92
Summary	165
List of figures and tables	169
Literatura	171

Předmluva

Tato kniha vychází z textu dizertační práce s názvem *Značky na dnech velkomoravských keramických nádob jako nástroj poznání ekonomicko-politické komplexity Velké Moravy* (Hlavica 2020), která byla obhájena na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně začátkem roku 2021. Během recenzního řízení obdržela podnětnou zpětnou vazbu, již jsem se snažil reflektovat v textu této knihy.

Nejmarkantnějším rozdílem oproti dizertační práci je kompletní přepracování obecné kapitoly o tržní směně (v dizertační práci kap. 2.3, v této knize kap. 3.2). Zatímco původní text se přiklání spíše ke klasickému *bottom-up* modelu vzniku trhu, po dodatečném studiu ekonomicko-antropologické literatury jsem se rozhodl přiklonit k alternativnímu názorovému proudu, který trh vnímá jako *top-down* ekonomickou strategii neoddělitelnou od institucí centrální moci. Tato změna přístupu má samozřejmě svoje důsledky v celkovém pohledu na velkomoravskou ekonomiku. Explicitně byl v tomto textu odmítnut barter jako báze, z níž se tržní směna vyvinula (kořeny směny nebyly v původním textu vůbec řešeny), a naopak byl akcentován předpoklad, že tržní směna byla na Moravu zanesena a využita jako extraktivní nástroj a součást portfolia ekonomicko-politických strategií elitních společenských pater. Byť jsem si vědom limitů tohoto přístupu, pro potřeby vědecké analýzy v této knize akcentuji především roli trhu coby infrastruktury, skrze niž byly realizovány extraktivní (*top-down*) politicko-ekonomické strategie elit. Vnímám jej jako příležitost k vědomé aplikaci úzkých hrdel v toku zboží a komodit, a tím i snahy o monopolistické cenové politiky sloužící ke koncentraci bohatství i politické moci. Důvodem pro toto jisté omezení perspektivy byla snaha o ilustraci klíčové role trhu v procesech centralizace moci, která usnadňuje rekonfiguraci centrální mocenské instituce a zrodu státu. Nicméně jak předpokládá model popsany v této knize, centralizační snahy mojžírovských elit nejspíše nebyly ani přes postupný rozvoj tržní směny a regionálního tržního systému v průběhu velkomoravského období zcela úspěšné, a to především kvůli specifickému decentralizovanému charakteru ekonomického a společenského prostředí, v jehož kontextu byly realizovány. Příklad Velké Moravy tak dle mého názoru ukazuje,

že přítomnost trhu, resp. tržního systému, se tak ne vždy musí rovnat přítomnosti státu ve smyslu komplexních řídicích institucí.

Drobné úpravy prodělaly i pasáže o hrnčírských značkách z řemeslnického areálu ze Starého Města (okr. Uherské Hradiště) v kap. 5.5. Nové poznatky zpochybnily interpretaci skupiny hrnčírských značek, kterou jsem v původní práci identifikoval jako projev hrnčírě působícího v tomto okrsku. Ukázalo se, že identických kusů je dost možná méně, než kolik jich určilo původní vyhodnocení. Vzhledem k nově vyhodnocenému materiálovému složení výplně předpokládaných hrnčírských objektů, v nichž byly značky nalezeny (Hlavica et al. 2023), se jako nejistá ukázala i provenience značek (byť značky samotné dosud nebyly materiálově analyzovány).

Mimo tyto viditelnější zásahy by se však text knihy oproti textu dizertace neměl po obsahové stránce zásadně lišit. Další úpravy jsou spíše formálního rázu. Kapitoly a obrazová příloha byly přečíslovány, snahou bylo zjednodušit a přeformulovat jednotlivé části textu s cílem udělat je pochopitelnějšími a jednoznačnějšími. Některé opakující se, případně nadbytečné pasáže byly z textu odstraněny, snahou bylo také jednotlivé kapitoly více provázat. Soubor obrázků, jež jsem vytvořil pro potřeby dizertace zůstal víceméně beze změny, pro lepší ilustraci předpokládané velkomoravské organizační hierarchie byl jen doplněn o ilustrativní obr. 11. Stejně jako u původní práce je i součástí této knihy katalog všech dokumentovaných hrnčírských značek. V tištěné verzi jsou kresebné záznamy prezentovány ve velikosti 1 : 1, což umožní přímé porovnání s dalšími obdobně dokumentovanými soubory. V interaktivní podobě jsou kresby i databáze dostupné online na platformě Zenodo (Hlavica 2023).

Snahou tak bylo nejen zlepšit samotný text, ale též lépe zpřístupnit data, jež jsou využita pro podporu tezí představených v této knize. Dílo je nicméně stále třeba vnímat jakou pouhou dílčí součástí cesty za lepším poznáním společenských a ekonomických procesů uvnitř Velké Moravy. Ta ani zdaleka není u cíle. Je téměř jisté, že načrtnutý „velkomoravský model“ se bude pod tlakem nových dat i kritického hodnocení jeho oponentů v průběhu času dále zpřesňovat a rozšiřovat. Je to nedílná a zdravá součást procesu vědeckého poznání.

Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 75
ISSN 1804-1345

Fragmenty Velké Moravy

Hrnčířské značky jako nástroj výzkumu společenské
a politické komplexity Moravy 9. století

Michal Hlavica

Odpovědný redaktor: Balázs Komoróczy
Redakce: Martina Kudlíková

Technická redakce: Hedvika Břínková, Markéta Kamenská, Jakub Knobloch

Jazykové korektury: Alexandr Průša, Sean Mark Miller

Překlad: Michal Hlavica

Obálka: foto Martin Fořt, grafické řešení Milan Filip / Azu design s. r. o.

Sazba: Milan Filip / Azu design s. r. o.

Tisk: Azu design s. r. o., Bayerova 806/40, 602 00 Brno

První vydání

Vydavatel: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.,

Čechyňská 363/19, 602 00 Brno, www.arub.cz

Brno 2023

ISBN 978-80-7524-072-9 (print)

ISBN 978-80-7524-073-6 (online ; pdf)

DOI 10.47382/arub2023-05

